

*До спеціалізованої вченої ради ДФ 70.895.010
у Хмельницькому університеті управління та
права імені Леоніда Юзькова
29013, м. Хмельницький, вул. Героїв Майдану, 8*

ВІДГУК

**офіційного опонента – кандидата юридичних наук, доцента
Шандри Богдани Богданівни на дисертаційну роботу
Козяр Галини Володимирівни на тему
«СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ
ЯК ІМПЕРАТИВ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ»
подану до захисту на здобуття наукового ступеня
доктора філософії зі спеціальності – «Право»**

Актуальність теми та її зв'язок із науковими програмами

Сучасна держава характеризується передусім тяжінням до антропоцентризму, визнання людини найбільшою цінністю, прагненням до практичного, а не лише декларативного забезпечення її основних прав і свобод, зменшення контролю держави над людиною, створення ефективних механізмів для можливості управління державою, участі кожного в ухваленні важливих загальнодержавних рішень, що стосуватимуться безпосередньо життя і діяльності людини.

Заразом держава як об'єднання людей передбачає їх співіснування за встановленими правилами (законами), які допомагають гармонізувати життя людей у спільноті. Закони сприяють забезпеченню рівності людей, наданню їм певних прав і свобод, виступають гарантіями отримання благ. Сама ж людина має неухильно дотримуватися вимог, встановлених законами, адже право однієї людини закінчується там, де воно починає порушувати право іншої людини. Цей принцип рівності гарантує кожному однакові права і свободи.

Такі кроки державної влади, що наближують державу до людини, вимагають від самої людини постійного вдосконалення задля вироблення власної позиції, обґрунтованої точки зору на події, що розгортаються;

формування на основі виховання, здобутого досвіду, наявних знань системи морально-етичних цінностей, якою людина послуговуватиметься в повсякденному житті; соціальної відповідальності, тобто готовності людини відповідати не тільки за себе чи свою сім'ю матеріально або морально, а й за власні вчинки як члена спільноти людей, громадянина конкретної держави, здійснюючи вибір, бути готовим відповідати за його наслідки.

Сьогодні у світі одна за одною виникають ситуації, владнати які виявляється дуже складно, навіть попри об'єднання міжнародних зусиль, взаємодопомогу держав. Єдино правильним шляхом вирішення кризи ми вбачаємо підвищення рівня соціальної відповідальності. Однак така відповідальність має бути взаємною: держави щодо людини та людини відносно держави. Саме завдяки такій «співпраці» людини та держави ми зможемо щонайефективніше подолати виклики та мінімізувати ризики, які виникають у зв'язку з розвитком суспільства і держави.

Актуальність теми дослідження, проведеного Г. В. Козяр, зумовлюється тим, що вихід зі стану, у якому перебуває суспільство і держава, тепер неможливий без комплексу зусиль кожної людини як члена суспільства та держави як об'єднання людей. Людина має усвідомлювати наслідки своєї діяльності загалом та окремих учинків зокрема, бути готовою відповідати за свої дії. Лише усвідомлення особистої відповідальності перед самим собою, перед оточенням та державою допоможе людині сформувати соціально відповідальну поведінку. Держава, як об'єднання людей, через соціальну відповідальність створює своєрідний приклад, зразок, яким згодом послуговуватиметься більшість населення.

Отже, закономірним з огляду на актуальність теми наукового пошуку є зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Як зазначає дисертантка, дослідження є частиною наукової теми Хмельницького університету управління та права «Управлінські та правові засади забезпечення сталого розвитку України як європейської держави» на 2013–2016 роки (державний реєстраційний номер 0108U008927) та на 2017–2026 роки (державний реєстраційний номер 0117U000103).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність і новизна

Ознайомлення з матеріалами дисертації та публікаціями здобувача дає підстави зробити такі висновки.

Положення, висновки та рекомендації, які містяться у дисертації, достатньою мірою науково обґрунтовані. Методологія дослідження вказаних проблем обрана авторкою з урахуванням специфіки поставленої мети, а також об'єкта і предмета дослідження.

Козяр Галина керується широким арсеналом методів пізнання, комплексне використання яких свідчить про належний теоретичний рівень підготовки дисертантки, її високу загальнотеоретичну і методологічну культуру, яка підтверджує наукову коректність теоретичних висновків, що становлять новизну роботи, а також наукову обґрунтованість всебічного ефективного дослідження виявленої філософсько-правової проблеми.

У дослідженні поставлених завдань авторкою цілком слушно було застосовано систему чинних загальнонаукових і спеціальних методів, спрямованих на отримання об'єктивних і вірогідних результатів із позицій комплексного та структурно-функціонального підходів. Аналіз наукових концепцій і використання правових джерел дозволили дисертантці комплексно розглянути світоглядні константи аргументації аксіологічних складників соціальної відповідальності, засад імплементації соціальної відповідальності в межах правових відносин і державотворення.

У процесі дослідження дисертанткою опрацьовано достатню кількість літературних джерел комплексного та монографічного характеру, автори яких є фахівцями у багатьох галузях права, юридичної психології, політології, соціології, теорії управління тощо. Рецензована наукова робота має комплексний, системний характер і відзначається відповідним рівнем наукових узагальнень. У процесі виконання роботи використано 286 наукових і нормативних джерел.

З огляду на це, можна констатувати, що достовірність отриманих результатів і обґрунтованість сформульованих пропозицій зумовлені правильно

обраним методологічним підходом до проведеного дослідження, об'ємним та усебічним використанням наукового та емпіричного матеріалу.

Науково виважене формулювання мети дослідження дозволило оптимально його структурувати, окреслити завдання, вирішенню яких присвячено три органічно пов'язаних між собою розділи роботи, що становлять безумовний науковий та практичний інтерес.

Відповідно до обраних мети та завдань у дисертаційній роботі проведено комплексне дослідження, у якому на рівні дисертації доктора філософії концептуалізуються сучасні теоретико-прикладні перспективи філософсько-правового дискурсу імплементації соціальної відповідальності як імперативу правової держави, проведено глибинний аналіз концепту самоуправління, зокрема в його триаспектному та трифункційному (синергетичному, колективістському та політичному) зрізах, здійснено його порівняння та розмежування з поняттям демократії та самоврядування, виокремлено і проаналізовано двосторонній взаємозумовлювальний зв'язок із феноменом соціальної відповідальності: процес становлення останньої крізь призму реалізації громадою своєї управлінської компетенції, а заразом – настання акме самоуправління (феномену громадянського суспільства) завдяки найвищому рівню соціальної відповідальності – соціальній активності.

Аналіз дисертаційної роботи дає підстави означити, що отримані результати дослідження мають теоретичну та практичну значущість. Основні досягнення автора конкретизуються в таких елементах наукової новизни:

– запропоновано розглядати соціальну відповідальність як круговий процес взаємодії між людиною і державою. Завдяки цьому людина не сприйматиме державу як «диктатора», який щоразу обмежує її, а розумітиме, що держава вживає ті чи ті заходи для її блага; так людина усвідомить, що у відповідь на свої позитивні дії отримає схвалення держави й суспільства, зробить певні кроки до їх розвитку. Лише правова держава, встановлюючи певні імперативи для громадян (у конкретному випадку – вимагаючи соціальної відповідальності), сама буде готова відповідати перед своїми громадянами;

– використано підхід глобального еволюціонізму, завдяки чому вдалося вивчити соціальну відповідальність людини, суспільства, держави як складову частину загального світового процесу розвитку, де основне місце займає людина та її зв'язок або зв'язки зі світом. Всесвіт є єдиним цілим, який можна співвіднести з людиною, вони обоє розвиваються за однаковими законами. Оскільки соціальна відповідальність як явище не може існувати без людини, яка співвідноситься із всесвітом, то й соціальну відповідальність доцільно розглядати як явище, що функціонує й розвивається за такими ж законами;

– виокремлено світоглядні концепти соціальної відповідальності, до яких запропоновано віднести зарахувати такі: здійснення виховного впливу; виступає засобом правотворення та державотворення; виражає ступінь сприйняття чи несприйняття діяльності держави громадянами; виступає одним із мотивів правомірної і правослухняної поведінки;

– сформульовано визначення поняття «темпоральна визначеність соціальної відповідальності», під яким пропонується розуміти універсальну міжрівневу категорію, що виражає період тривання конкретної дії, спрямованої на розв'язання актуальних соціальних проблем, а відтак визначено базові темпоральні принципи соціальної відповідальності у правотворенні та державотворенні (циклічність, адаптивність, комплементарність), які є свідченням подвійної природи темпоральної визначеності соціальної відповідальності у право- та державотворенні (з одного боку, вона (темпоральна визначеність) обмежує певне поняття, явище у часі, встановлюючи для нього певні рамки, а з іншого – дає можливості для розвитку у хронотопі);

– розглянуто антропологічну концепцію соціальної відповідальності, яку запропоновано розглядати як складну динамічну систему знань про соціальну відповідальність та роль у ній людини, суть якої полягає в залученні до соціально відповідальної поведінки щоразу більшої кількості людей і держав для розв'язання актуальних проблем глобалізованого світу та створення умов для недопущення їх появи у майбутньому;

– запропоновано авторський підхід до формулювання елементів механізму гуманізації суспільних відносин крізь призму соціальної відповідальності для виходу із системної соціально-державної кризи, зокрема шляхом лібералізації та інклюзивізації шкільної освіти, налагодження співпраці між державою та ринком праці, залучення громадян до нормотворчої діяльності, посилення заходів правового виховання – як одного з найбільш гуманних способів формування соціально активної поведінки; екологізації підприємництва та державного управління.

Оцінюючи новизну одержаних результатів, слід зауважити, що комплексне дослідження філософсько-правового виміру соціальної відповідальності в її взаємозв'язку зі сучасними глобалізаційними процесами державо і правотворення в означеному ракурсі та обсязі проведено серед перших.

Практичне значення результатів дослідження

Запропоновані в дисертаційній роботі рекомендації доведені авторкою до рівня їх практичного застосування. Висновки, пропозиції та рекомендації, викладені в дисертації, можуть бути використані: *у науково-дослідній сфері* – для подальшого подолання проблемних вимірів філософсько-правового дискурсу соціальної відповідальності як імперативу правової держави; *у сфері правотворчості* – для удосконалення чинного законодавства України, зокрема що регламентує застосування і реалізацію соціальної відповідальності; *в освітньому процесі* – під час організації освітньої діяльності та викладання навчальних дисциплін правового циклу, а також для підготовки методичних розробок, навчальних посібників, підручників з дисциплін «Філософія права», «Теорія та історія держави і права», «Соціологія права», «Політологія», «Адміністративне право», «Юридична логіка», «Професійна етика юриста» (акти впровадження у діяльність Львівського державного університету внутрішніх справ від 16.06.2021 № 41; у діяльність Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова від 19.08.2021).

Повнота викладених результатів дисертації в опублікованих працях

Заслуговує уваги та позитивно впливає на оцінку дисертаційної роботи належний рівень апробації її результатів. Основні положення та наукові результати дослідження опубліковано у 8 публікаціях, з них 6 наукових статей, 4 з яких – у журналах і збірниках, що входять до переліку фахових наукових видань України; одна стаття – у періодичному іноземному виданні (Республіка Молдова), одна стаття – у науковому виданні, що індексується в наукометричній базі даних Web of Science та належить до категорії «А» (у співавторстві), а також у 2 тезах виступів на науково-практичних заходах.

Відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертацію оформлено відповідно до вимог МОН України. Роботу виконано у науковому стилі, її зміст викладено з дотриманням чіткої логічної послідовності. Відтак, узагальнюючи наведене, можна стверджувати, що дисертація Козяр Галини Володимирівни виконана на високому науковому рівні, про що свідчать сформульовані ключові проблеми дослідження, високий ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень і висновків, наукова новизна та практична значущість одержаних результатів.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації

Водночас дослідження, як і будь-яка творча праця, містить певні дискусійні моменти, недоліки, висвітлення яких сприятиме повнішій та об'єктивнішій характеристиці результатів роботи. Зокрема:

1. У дисертації ґрунтовно проаналізовані ідеї про генезу, структуру, рівні, види соціальної відповідальності особи на підставі критеріїв походження на практиці та в науці, етапів реалізації, морального, правового і політичного наповнення змістів та ін. Утім, залишилися поза увагою наступне проблемне питання. Нинішні глобальні економічні кризи вимагають заміни неолібералістичних, односторонніх і короткострокових критеріїв соціальної відповідальності. Існування людства під загрозою глобального капіталізму, якщо позитивна концепція «соціальна відповідальність кожного впливає на всіх

у суспільстві» не стане основою нового соціально-економічного порядку. Ця концепція має бути реалізована разом із суміжними концепціями «взаємозалежності» та «цілісності», що втілюють принципи підзвітності, прозорості, етичної поведінки та поваги до зацікавлених сторін – для підтримки верховенства права, міжнародних норм і прав людини тощо;

2. Досліджуючи глобальний еволюціонізм, завдяки чому авторці вдалося вивчити соціальну відповідальність людини, суспільства, держави як складову частину загального світового процесу розвитку, де основне місце займає людина та її зв'язок або зв'язки зі світом, все ж таки, на мою думку необхідно було розширити межі проведеного аналізу ще й у такому напрямі. Маю на увазі наступне. Наявні правила та стандарти соціальної відповідальності найкраще можна схарактеризувати як гібридну правову архітектуру, де різні регуляторні підходи підтримують дружнє співіснування. Цей тип багаторівневої нормотворчості іноді сприймається як складний і не дуже ефективний, оскільки часто кажуть, що він залишає деякі сфери економічної діяльності нерегульованими і, в будь-якому випадку, невиконаними. Враховуючи цю складність, стає очевидним, що взаємодію між різними стратегіями регулювання, що діють на цей момент, починаючи від саморегулювання і закінчуючи державним втручанням, необхідно проаналізувати більш детально. Важливість цього полягає в тому, що це допомогло б краще зрозуміти, яку роль відіграє закон у *статус-кво* саме щодо соціальної відповідальності як імперативу правової держави.

3. Ще один аспект, який би доцільно було дослідити та прописати в майбутньому вже монографічному дослідженні, стосується сьогоденної трендової тематики – зв'язку юридичної освіти та соціальної відповідальності. В той час, коли неліберальні сили кидають виклик верховенству права і дедалі більше людей не мають змоги захищати власні особисті свободи та права, роль закону як стрижня демократичних цінностей як ніколи актуальна. Відтак знання права є вкрай необхідними для розв'язання проблем, що стоять перед суспільством і державою в умовах сьогодення, а, тому, й впливають

безпосередньо на утвердження власне соціальної відповідальності в усіх правотворчих і державотворчих процесах.

4. У нинішніх умовах світ стає все більш взаємозалежним і крихким через зростання населення, яке шукає більше матеріальних благ, через дефіцит ресурсів, втрату біорізноманіття та екосистем, зміну клімату, зміну влади між державами, війни і міжнародні геополітичні процеси тощо. Соціальна відповідальність і справді стала загальновідомою концепцією за останні півтора десятиліття, особливо, що стосується її імплементації у формування правової держави. Загалом, соціальна відповідальність є предметом, що має зв'язки з багатьма галузями права, включаючи міжнародне право та європейське право, корпоративне право та корпоративне управління, право деліктного та договірному права, процесуальне право, трудове та екологічне право та кримінальне право та ін. Усі ці сфери роблять важливий внесок у розвиток і поширення засад соціальної відповідальності і, зрештою, у відповідь на серйозні виклики, з якими стикається світове суспільство загалом, українське суспільство зокрема. З огляду на глобальні виклики, міжнародне (і європейське в тому числі) право є особливо незамінним, що, зрештою, необхідно було б поглибити в майбутніх свої дослідженнях.

Утім, викладені зауваження мають дискусійний характер, не впливають на загальну позитивну оцінку роботи та не знижують загального схвалення її наукового рівня, що відповідає критеріям і вимогам, які сповідує сучасна наукова спільнота.

В И С Н О В О К:

Дисертація Козяр Галини Володимирівни «Соціальна відповідальність як імператив правової держави» є завершеною працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують конкретне наукове завдання – концептуалізуються сучасні теоретико-прикладні перспективи філософсько-правового дискурсу імплементації соціальної відповідальності як імперативу правової держави.

Наукова робота за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), а також пп.10.11 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 р. № 167, а її авторка **Козяр Галина Володимирівна** заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

**кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри філософії
ДВНЗ «Ужгородський
національний університет»**

Богдана ШАНДРА

**Підпис доц. Шандри Б. Б. засвідчую
вчений секретар ДВНЗ «УжНУ»**

Олена МЕЛЬНИК